

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет гуманітарних наук
Кафедра загального і слов'янського мовознавства

Кваліфікаційна робота

освітній ступінь — бакалавр

на тему: «Мовна особистість Лесі Українки в епістолярному дискурсі»

Виконала: студентка 4-го року навчання,
Спеціальності 035.01 Філологія
(українська мова та література)

Письмак Людмила Сергіївна

Керівник: Куранова С.І., кандидатка наук із соціальних комунікацій,
доцентка

Рецензент: Кучерова О. О., кандидатка філологічних наук, доцентка

Кваліфікаційна робота захищена з
оцінкою _____

Секретар ЕК _____

«__» _____ 20__ р.

ЗМІСТ:

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. МОВНА ОСОБИСТІТЬ ЯК ЛІНГВІСТИЧНА КАТЕГОРІЯ: ТЕОРІЯ І КОНЦЕПТИ.	
1.1. Концепт мовної особистості в контексті сучасної лінгвістики....	7
1.2. Ідіостиль письменника як основа його мовної особистості.....	10
1.3. Етапи становлення мовної особистості: когнітивно-комунікативний аспект.....	13
1.4. Структурно-компонентний аналіз мовної особистості.....	17
1.5. Мовна норма і її порушення в контексті загальної системи мови та ідіостилю.....	19
1.6. Елітарна мовна особистість у лінгвістичних студіях.....	21
РОЗДІЛ 2. МОВНА ОСОБИСТІТЬ ЛЕСІ УКРАЇНКИ.	
2.1. Загальний рівень мовної компетенції Лесі Українки.....	26
2.2. Комунікативна компетенція Лесі Українки в епістолярному дискурсі.....	28
2.3. Автокомунікація як простір самовираження і рефлексії.....	31
2.4. Лексико-семантичні й образні доміанти епістолярного ідіостилю.....	33
2.5. Стилiстичні маркери особистого письма: жанрово-функційні та психолінгвістичні аспекти мовного самовираження в листах.....	36
2.6. Хронолінгвістичний аналіз: динаміка мовного стилю в епістолярії Лесі Українки.....	38
ВИСНОВКИ.....	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	46

ВСТУП

Наприкінці XIX – на початку XX століття в українській культурі відбувались складні процеси, зокрема боротьба за національну ідентичність. Найважливішим питанням цієї боротьби було питання мови як ключового елемента самовизначення народу. У цьому контексті однією із ключових фігур стає Леся Українка. Як одна із представниць українського модернізму, вона вміло поєднувала літературну та суспільно-політичну діяльність, ставши не лише голосом епохи, а й прикладом елітарної мовної особистості, здатної інтегрувати європейські культурні традиції в український контекст. У її мовленні яскраво відзначаються високий рівень когнітивної складності, письменниця також комбінує стилістичні прийоми, а у текстах присутня емоційно-експресивна виразність, що є показником її абсолютно усвідомленого ставлення до мови як ключового інструменту культурного й національного відродження.

Сучасні лінгвісти досліджують мовну особистість Лесі Українки крізь призму аналізу творчості, зокрема драматичних поем, віршів. Особливу увагу науковців привертає ідіостиль авторки, який, як складова антропоцентричної лінгвістики, дозволяє виявити специфіку мовної поведінки особистості, що відображає її культурні впливи, інтелектуальні домінанти й систему цінностей. Джерелом для аналізу мовної особистості Лесі Українки є її щоденники, листи та драматичні твори, тому що вони демонструють мовні стратегії, стилістичні пріоритети та когнітивні особливості, що становлять фундамент її творчості.

Письменниця використовувала мову як засіб культурного спротиву русифікації, формуючи у своїй творчості мовні механізми для збереження національної ідентичності. У її текстах можна знайти ретельний добір лексичних і синтаксичних конструкцій, що передають глибину ідей, естетичний смак і прагнення до емоційної й інтелектуальної досконалості. Її мовотворчість виконувала кілька функцій: естетичну, просвітницьку й

мобілізаційну. Вона прагнула формувати культурне середовище, здатне витримати натиск асиміляційних процесів, зберегти українське слово і надати йому нових смислів.

Вивчення мовної особистості Лесі Українки відкриває можливості для розуміння ролі мови як засобу культурного спротиву, а також як чинника формування національної свідомості. Її творчість, зокрема драматичні поеми, є прикладом того, як інтелектуальна еліта початку ХХ століття боролася за право мати власний голос, намагаючись створити простір для розвитку української культури у європейському контексті. Зокрема, звернення до фольклору, міфології або історичних сюжетів, які Леся Українка адаптувала через призму власного світогляду, відображають її прагнення підняти українську літературу до рівня світової та зберегти автентичні давні сюжети.

Саме тому дослідження мовної особистості Лесі Українки є важливими не лише для розуміння її творчості, а й для аналізу процесів становлення української літературної мови як одного із засобів національного відродження, що відбувався у ХІХ - ХХ ст. Її мовна особистість та ідіостиль – це ключ до осмислення ролі індивідуальності у формуванні мовної культури, а її мовна спадщина – це приклад того, як слово може бути інструментом ідентичності та свободи.

Дослідження мовної особистості Лесі Українки в лінгвістиці досі є малорозвиненою темою. Над цією проблематикою частково працювали такі вчені, як Валерій Шевчук, Тетяна Космеда, Лариса Мороз, але їхні роботи більше зосереджувалися на літературознавчому та стилістичному контексті творчості, а не на аналізі мовної індивідуальності. Наталія Клименко та Галина Сюта звертали увагу на лексико-стилістичні особливості та епістолярну спадщину письменниці, але й вони не проводили комплексного дослідження її ідіостилю.

Вивчення мовного стилю Лесі Українки через комплексний аналіз її щоденників, листів та публіцистичних творів є відносно новим і перспективним підходом у літературознавчих та мовознавчих студіях. Цей міждисциплінарний метод не лише допомагає відтворити глибину інтелектуальної, емоційної та культурної ідентичності письменниці, а й дозволяє простежити динаміку її мовної особистості в різні періоди життя.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю цілісного та багатовимірного аналізу мовного образу Лесі Українки, що фокусується як на приватному, так і на публічному дискурсах, а також на багатій стилістичній палітрі текстів різних жанрів. Використання періодизації дає змогу розкрити еволюцію стилю авторки, що відображає не лише особистісне зростання письменниці, а й культурно-історичні трансформації, які відбувалися в українському суспільстві на зламі XIX-XX століть.

Такий підхід відкриває нові перспективи для глибшого розуміння внеску Лесі Українки у розвиток української мовної традиції та культурної спадщини. Він також сприяє розвитку теоретичних уявлень про мовну особистість у контексті епістолярного та літературного дискурсу.

Мета і завдання дослідження:

Метою цієї роботи є комплексний аналіз мовної особистості Лесі Українки на основі її епістолярної спадщини, виявленні особливостей її мовної структури, ідіостилу та культурної мовної ідентичності.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати низку *завдань*:

- охарактеризувати поняття «мовна особистість» у межах сучасної лінгвістики;

- визначити зв'язок між ідіостилем письменника та його мовною особистістю;
- опрацювати епістолярій, а саме листи та щоденники Лесі Українки як джерела дослідження її мовної особистості;
- окреслити стилістичні, лексичні та образні домінанти мови письменниці;
- простежити еволюцію мовної поведінки письменниці у різні періоди життя;
- дослідити соціокультурну функцію мови у текстах Лесі Українки.

Об'єктом дослідження вибрано мовну особистість Лесі Українки.

Предметом дослідження є лінгвістичні засоби, що відображають мовну поведінку письменниці в епістолярії, а також формують специфічний ідіостиль.

Методи дослідження. Основними у цій науковій роботі є описовий аналіз, метод суцільної вибірки, лінгвостилістичний аналіз, а також текстовий і контекстуальний аналіз. Їхнє використання зумовлено необхідністю дослідити концепції мовної особистості та ідіостилю в межах сучасної лінгвістичної парадигми. Крім того, дослідження має на меті виявити мовні, лексико-стилістичні та когнітивні елементи, які домінують у щоденниках, листах і публіцистичних текстах Лесі Українки, що разом ілюструють її унікальний функціональний стиль.

РОЗДІЛ 1. МОВНА ОСОБИСТІТЬ ЯК ЛІНГВІСТИЧНА КАТЕГОРІЯ: ТЕОРІЯ І КОНЦЕПТИ

1.1. Концепт мовної особистості в контексті сучасної лінгвістики

Формування мовної особистості можливе лише через залучення її до культури, соціальної активності та, безумовно, мови. Ключовим чинником становлення мовної особистості є соціалізація, яка включає процес інтеграції людини у певні соціальні відносини, а також мовленнєво-мисленнєву діяльність відповідно до норм конкретної етнокультури [27, с. 67].

Феномен мовної особистості в українській лінгвістиці інтерпретується різними способами. Зокрема, в “Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів” можна знайти таке визначення: “Мовна особистість – це інтеграція мовної компетенції індивіда з його прагненням до творчого самовираження, здатністю до вільного і автоматичного виконання різноманітних мовних функцій. Вона включає свідоме ставлення до мовної практики та відображає соціально-культурне середовище, територіальні особливості та традиції виховання в межах національної культури.” Українські ж науковці по-різному обґрунтовують поняття мовної особистості. Вперше поняття “мовна особистість” у широкий науковий обіг увів російський та радянський лінгвіст Ю. Караулов. У своїй монографії він наводить кілька значень цього поняття. У вузькому понятті особистість виражена за допомогою мови і через мову, у більш широкому це комплекс здібностей та особистих якостей людини, які і впливають на написання текстів. Ф. Бацевич зазначає, що це індивід, який володіє сукупністю здатностей і характеристик, які зумовлюють створення й сприйняття ним текстів, що вирізняються рівнем структурно-мовної складності та глибиною й точністю відображення дійсності [3, с. 212]

Л. Мацько під мовною особистістю розуміє “узагальнений образ носія мовної свідомості, національної мовної картини світу, мовних знань, умінь і навичок, мовних здатностей і здібностей, мовної культури і смаку, мовних традицій і мовної моди” [19, с. 3].

Н. Голуб вводить у науковий обіг поняття елітарний тип мовно-риторичної особистості, під яким розуміє “компетентні, національно свідомі й самоактуалізовані в соборному суспільстві носії мови, що володіють риторичними законами, стратегіями й тактиками спілкування, здатні вільно, без особливих зусиль і результативно використовувати в усіх сферах життя функційно-стильові можливості мови [10, с. 146].

Юрій Караулов наголошував, що мовна особистість – це сукупність здібностей і характеристик людини, які зумовлюють створення нею текстів. Зазвичай під час розгляду теорії мовної особистості дотримуються прагматичного підходу. Зокрема, Георгій Богін визначає, що мовна особистість - це людина, яку необхідно розглядати з огляду на її спроможність здійснювати мовленнєві вчинки, створювати й сприймати витвори мовлення [5, с. 25].

А. Загнітко писав, що мовну особистість розглядають зокрема як сукупність здібностей і характеристик людини, що зумовлюють продукування і розуміння особистістю текстів, що різняться між собою: 1) ступенем мовно-структурної складності; 2) глибиною, послідовністю і точністю вияву дійсності; 3) комунікативною настановою; 4) естетичним навантаженням; 5) психологічним ефектом тощо. Тому мовна особистість – це поєднання в особі мовця: а) мовної компетенції, б) прагнення до творчого самовияву, в) вільного, автоматичного здійснення усебічної мовленнєвої діяльності [11, с. 59-60].

Мовну особистість вивчають на декількох рівнях, зокрема вербальному, лінгвокогнітивному та прагматичному рівнях. Таку

класифікацію у 90-х роках ХХ століття дав мовознавець Юрій Караулов. Це складна багаторівнева функціональна система, яка охоплює здатність до володіння мовою (мовна компетенція), уміння використовувати засоби мовленнєвої взаємодії (комунікативна компетенція) і знання про навколишній світ (тезаурус).

Кожен рівень має у своєму складі “специфічні типові елементи”: одиниці, відношення між ними і стереотипні об'єднання. Так, наприклад, вербально-семантичний зріз (лексикон) представлений словами, вербально-граматичною мережею і стереотипними сполученнями (паттернами). Лексикон сприймається кожною мовною особистістю як даність, і будь-які індивідуально-творчі потенції особистості, що виявляються у словотворчості, оригінальності асоціацій і нестандартності словосполучень, не здатні змінити цю генетично й статистично зумовлену даність.

1.2. Ідіостиль письменника як основа його мовної особистості

Нової інтерпретації та переосмислення набув термін “мовна особистість” наприкінці ХХ століття. Він передусім передбачає сучасного тлумачення з призми погляду на нього як на антропоцентричний напрям, що підкреслює нерозривний зв’язок між мовою та людським мисленням і зосередженість на людській особистості як носієві мовленнєвої культури.

Індивідуальний мовний стиль, або ідіостиль, ідіолект чи діалект окремої особистості, є характеристикою, що виокремлює автора серед інших. Варто зазначити, що ці поняття залишаються предметом наукових дискусій, адже не мають єдиного визначення через їхню багатогранність.

Ідіостиль є складовою частиною мовної особистості індивіда. Зокрема, досліджуючи авторську вербально-семантичну систему, вектор аналізу зміщується саме на ідіостиль як “складну, але структурно поєднану та внутрішньо зв’язану систему специфічних мовностилістичних засобів і форм словесного творчого вираження, притаманних текстовій діяльності певного автора”, - саме таке визначення дав цьому терміну філолог В. Виноградов, на дослідження якого спираються більшість лінгвістів.

Дослідження ідіостилю автора, відображеного у його текстах, дозволяє не лише глибше зрозуміти унікальні риси його творчості, але й виявити основні мовні та культурні тенденції епохи, в якій він працював. Це також допомагає оцінити його внесок у формування національної культури. Тому сучасні лінгвісти активно займаються вивченням ідіостилів українських авторів. Як зазначає Х. І. Дідух, ідіостиль – це система глибинних механізмів, які формують текстовий простір конкретного автора і роблять його неповторним. У більш вузькому значенні ідіостиль пов’язується із характерними мовностилістичними особливостями, які визначають творчу манеру мовної особистості [8].

Л. Мацько описує індивідуальний стиль (ідіостиль, ідіолект) як систему виразових засобів мови, притаманну конкретному письменнику, діячу культури чи іншій особі, яка вирізняє його мовлення серед інших.

На відміну від Л. Мацько, М. Федотова у своїй статті розмежовує поняття ідіостилю та ідіолекту. Вона зазначає, що ідіолект – це сукупність формальних і стилістичних особливостей, характерних для мовлення певного носія мови, тоді як ідіостиль визначається як індивідуальна манера мовленнєвого акту або художнього твору [32, с. 222].

Існує багато підходів у дослідженні та вивченні ідіостилю. Мовознавці виділяють варіативні критерії, проте серед основних можна відзначити функціональний, комунікативний та когнітивний підходи.

У художньому тексті функціонування мовних одиниць вивчається за допомогою функціонального підходу, дослідити який можна лише через безпосередню взаємодію автора та тексту.

У спілкуванні мовні одиниці досліджуються за допомогою комунікативного підходу.

Застосування художніх концептів є предметом когнітивного підходу, в якому мова виступає як засіб відображення зовнішнього світу.

Поняття ідіостилю має багатогранний і комплексний характер, що обумовлює різні підходи до його визначення. Формування ідіостилю зумовлене такими факторами, як світогляд і життєвий досвід автора, історична епоха його творчості, соціально-культурні обставини, а також ідейно-художні принципи митця.

На основі проведених досліджень можна виділити кілька ключових ознак ідіостилю. По-перше, це єдність мовних і мисленнєвих структур, які визначають художній світ автора і спосіб його сприйняття та опису реальності. По-друге, ідіостиль характеризується використанням концептів, стилістично забарвленої лексики й різноманітних стилістичних прийомів.

Вивчення індивідуальних стилів письменників залишається актуальним у кількох аспектах. Письменники відіграють ключову роль у формуванні, розвитку й унормуванні української літературної мови. З точки зору лінгвостилістики аналіз індивідуального стилю митця цікавий тим, що демонструє практичне втілення художніх можливостей мови відповідно до його естетичних поглядів. Така творчість не лише розкриває унікальні риси авторського стилю, а й збагачує літературну мову новими виражальними засобами.

“Для мистецтва слова індивідуальні стилі важливі тим, що розкривають естетичні потенції мовних одиниць, конкретизують їх в окремішній мовній практиці і вселяють надію, що кожний мовець здатний досягти високої майстерності власного мовлення. .... Часто індивідуальний стиль — це прорив мовних особливостей індивіда через поширену і панівну типову форму мовлення, тобто через загальноприйнятий стиль” [18, с. 165].

Отже, ідіостиль і мовна особистість — це два взаємопов’язані, але відмінні поняття у лінгвістиці, які характеризують індивідуальність мовного використання людиною.

Ідіостиль є складовою частиною мовної особистості, індивідуальний мовно-стильовий почерк автора, який відображається у його текстах і творчості. Він є сукупністю особливостей, що вирізняють тексти певної людини з-поміж інших.

Мовна особистість же є значно ширшим поняттям, яке включає всі аспекти мовної компетенції та поведінки людини. Це індивід як носій мови, здатний не лише створювати й сприймати мовні повідомлення, але й орієнтуватися в соціокультурних контекстах.

Різниця між цими поняттями полягає в їхній сутності та сфері прояву. Ідіостиль стосується переважно творчості людини, відображаючи її естетичні погляди та мовний стиль у літературі чи інших формах

мистецтва. Натомість мовна особистість охоплює всі аспекти мовної діяльності — від побутового спілкування до творчих або професійних проявів. Якщо ідіостиль демонструє те, як автор говорить про світ у своїх текстах, то мовна особистість розкриває його здатність використовувати мову в найрізноманітніших життєвих ситуаціях.

Тобто, мовна особистість є ширшим явищем, яке включає ідіостиль як складову. Ідіостиль, своєю чергою, є інструментом, що дозволяє мовознавцям не лише виявити унікальність автора, але й простежити культурно-історичні особливості епохи, у якій він творив.

1.3. Етапи становлення мовної особистості: когнітивно-комунікативний аспект

Дослідження чинників формування, становлення та розвитку мовної особистості в її цілісності вивчає новий напрям у мовознавстві - лінгвоперсонологія. Одиницею вивчення лінгвоперсонології є мовна особистість. У наш час цей напрям активно розвивають саме українські лінгвісти - Флорій Бацевич, Ілля Данилюк, Лідія Лисиченко, Тетяна Космеда, Світлана Куранова, Ольга Сахарова, Тетяна Сукаленко, Любов Мацько - пропонуючи власні трактування поняття МО. Наприклад, Флорій Бацевич визначає мовну особистість як “індивіда, що володіє набором здібностей і характеристик, що забезпечують створення та сприйняття текстів із певним рівнем структурної складності, глибиною та точністю відображення реальності” [3, с. 209]. Любов Мацько додає, що мовна особистість – це “узагальнений образ носія мовної свідомості, національного мовного світогляду, знань, умінь, навичок, мовної культури, смаку, а також традицій і моди мовлення” [19, с. 3]. Більш узагальнене визначення дає Тетяна Космеда: “мовна особистість – це складний понятійний конструкт, який в науковій лінгвістичній літературі розглядають як узагальнений багаторівневий образ репрезентанта

відповідної ментально- культурно-комунікативної мовної спільноти. Особистість, зокрема мовна, формується в конкретному соціальному, етнічному і мовно-культурному середовищі, асимілюючи з допомогою мови його різноманітний досвід” [14, с. 130].

У термінологічному словник А. Загнітка, одному з найновіших словників лінгвістичних термінів, можна знайти диференціацію трьох ярусів структурного вияву мовної особистості:

— нульовий рівень (вербально-семантичний лексикон). Цей рівень охоплює фонд лексичних і граматичних засобів, які мовець використовує у створенні текстів. Сюди належить дискурс мовної особистості, що включає різножанрові та різностильові комунікативні одиниці;

– лінгвокогнітивний рівень (тезаурус мовної особистості). На цьому рівні відображається сприйняття об’єктивного світу через систему знань мовця. Особливу увагу тут приділяють інтелектуальним характеристикам, які формують картину світу мовної особистості. Інтелект, проявлений у мові, можна детально проаналізувати через мовні засоби. Цей рівень іноді називають інтелектуальним;

– мотиваційний рівень (ярус діяльнісної комунікації). Він розкриває прагматичний аспект мовної особистості, що включає систему стратегій, тактик, намірів, мотивів, установок і життєвих орієнтирів мовця.

Один із напрямів вивчення є вплив однієї мовної особистості на іншу. Тетяна Космеда стверджує, що у сучасній прагматично орієнтованій науковій парадигмі закріпилося переконання, що жодна мовна особистість не здатна вплинути на іншу настільки, щоб повністю передати їй свої знання про світ або конкретну культуру.

Етапи формування мовної особистості можна розглядати крізь призму мовної, когнітивної, культурної та соціальної складових. Процес формування мовної особистості проходить кілька ключових етапів, кожен з яких має свої особливості.

Перший етап – мовленнєвий (комунікативний) – охоплює оволодіння мовою як основним засобом спілкування. На цьому рівні відбувається формування базових навичок усного та письмового мовлення, збагачення словникового запасу, освоєння граматичних норм і активна соціалізація у мовному середовищі. Цей етап припадає на ранній вік, коли дитина починає взаємодіяти з навколишнім світом через мову.

Другий етап – когнітивний (пізнавальний) – характеризується розвитком здатності мислити через мову, структуризацією мовної картини світу та формуванням когнітивного тезаурусу. Саме в цей період відбувається усвідомлення концептів та символів культури, а також накопичення знань, які мовна особистість здатна вербалізувати. Цей етап особливо важливий у шкільному віці, коли інтенсивно розвивається зв'язок між мовою, знаннями та культурою.

На третьому етапі – соціокультурному – мовна особистість засвоює культурні традиції, цінності та норми через мову. Вона вчиться враховувати контекст у процесі комунікації, використовувати стилістичні засоби відповідно до соціальної ситуації та адаптувати мовлення до різних комунікативних умов. Соціокультурний рівень дозволяє інтегрувати мовну особистість у конкретне соціальне середовище.

Четвертий етап – рефлексивний (метамовний) – характеризується усвідомленням власного мовленнєвого стилю та мовних уподобань. Особистість починає аналізувати своє мовлення, оцінювати комунікативну ефективність і формувати власну мовну ідентичність. Цей етап є основою для розвитку мовної рефлексії та креативності.

Наступним етапом є індивідуалізаційний, на якому мовна особистість створює унікальний мовленнєвий стиль. Це проявляється у виробленні власних мовних стратегій, що використовуються як у повсякденному житті, так і в професійній діяльності. Особливістю цього

етапу є здатність до самовираження через мову та вміння впливати на інших.

Завершальним етапом є етап майстерності (професійно-мовний рівень), характерний для людей, чия діяльність безпосередньо пов'язана з мовою. На цьому рівні мовна особистість досягає високого рівня володіння різними стилями мовлення, розвиває здатність тонко передавати відтінки змісту й емоцій, демонструючи мовну креативність і здатність створювати оригінальні мовленнєві продукти.

Науковці звертають увагу на окремі аспекти дослідження лінгвоперсони, зокрема на особливості функціонування у її мовленні різних класів слів, таких як дискурсивні одиниці або репрезентанти окремих ідеографічних груп. Це дозволяє визначити схильність мовної особистості до певного психотипу. Хоча такий підхід має аспектуальний характер, його слід вважати актуальним, адже він сприяє розширенню теорії лінгвоперсонології та відкриває перспективи для подальших досліджень у межах психолінгвістичної теорії.

Варто зазначити, що поступово термін «мовна особистість» набув вагомого значення у психолінгвістиці. Водночас стверджувати, що поняття мовної особистості вже отримало остаточне визначення, зарано, хоча науковці дедалі впевненіше говорять про психологізацію цього феномена.

Тетяна Космеда акцентує увагу на синтезі психологічного та лінгвістичного знання, що утворює “подвійну лінгвопсихологічну основу” в структурі мовної особистості. Сергій Воркачов визначає лінгвоперсону як “носія мови, чий комплекс психофізичних властивостей забезпечує створення й сприйняття мовних повідомлень”. Це розуміння лінгвоперсони стало основою для формування нового напрямку – психолінгвоперсонології або психолінгвістики індивідуальних відмінностей.

1.4. Структурно-компонентний аналіз мовної особистості

Мовна особистість та її основа – ідіолект – формуються не лише через відповідність літературним мовним нормам, але й через порушення цих норм. Відхилення від стандарту можуть бути спричинені впливом просторіччя, місцевих діалектів, жаргонів або сформованими індивідуальними мовленнєвими звичками, які не відповідають літературній нормі. Крім того, недостатнє засвоєння мовної норми також може призвести до відхилень у мовленні індивіда.

Питання теорії лексичної норми та методики її вивчення були розглянуті в роботах таких мовознавців, як В. Виноградов, М. Кочерган, О. Селіванова, Н. Бондаренко та інших, які висвітлюють основні поняття лексикології, структуру та джерела лексичних словників, а також динамічність складу сучасної української мови.

Як зазначає В. Виноградов, основною якістю зразкового мовлення є його правильність, що означає відповідність мовним нормам. Іншою важливою характеристикою є чистота мовлення, яка передбачає відсутність елементів, чужих для літературної мови або відторгнутих нею. Каналами засмічення мовлення можуть бути такі фактори, як діалектизми, не засвоєні слова іншомовного походження, жаргонізми, сленгізми, просторіччя, вульгаризми, а також слова-паразити [6, с. 13].

Для визначення мовленнєвої культури окремої особистості або народу розрізняють два основні чинники: стан і багатство мови на конкретному етапі розвитку, а також зовнішні чинники, такі як позамовні обставини і рівень життя.

Основними складовими мовної особистості є мовленнєві стереотипи та соціолінгвістичні компоненти, зокрема ідеоетнічний, статусний, гендерний та віковий аспекти. Прояв мовної особистості у контексті соціальних ролей зазвичай відображається в ідеоетнічному аспекті.

Мовлення мовної особистості найбільш чітко і яскраво визначається через статусні відносини між комунікантами. Крім того, гендерний фактор має велике значення не тільки через позначення статі, а й завдяки врахуванню мовних особливостей адресата. Це оптимізує комунікаційний акт, сприяє глибшому розумінню змісту повідомлення та може використовуватися для маніпулювання свідомістю. Віковий компонент проявляється, насамперед, через вибір лексичних одиниць, що відповідають комунікативно-прагматичним цілям. Наприклад, якщо аудиторія є молодшою або спікер належить до цієї вікової категорії, то використовуватиметься лексика, близька та зрозуміла для цієї групи.

У структурі мовної особистості виділяють три основні рівні: структурно-мовний, лінгвокогнітивний та мотиваційний. Про це пише у дослідженні “Складові компоненти мовної особистості в контексті міжкультурної комунікації” А. Сотников [25, с. 269].

Структурно-мовний рівень характеризується знанням мови як системи, що передбачає правила кодування та декодування повідомлень, а також загальноприйняті стратегії та тактики комунікації. Власне, він визначає здатність людини орієнтуватися в мовному середовищі та ефективно взаємодіяти з іншими за допомогою мовних засобів.

Лінгвокогнітивний аспект стосується картини світу мовної особистості, концептів та схем їхньої взаємодії. Цей рівень дозволяє людині орієнтуватися у світі, накладаючи власний орієнтаційний простір на загальну картину світу, що формує її мовний світогляд.

Мотиваційний компонент пов’язаний із потребами особистості, які впливають на її поведінку, дотримання соціальних норм і створення текстів. Він визначає цінності, смисли та вибір стратегій комунікації. Найпоширенішою потребою мовної особистості є прагнення до соціального спілкування та належності до певної спільноти.

1.5. Мовна норма і її порушення в контексті загальної системи мови та ідіостилю

Під час дослідження мовної особистості та ідіостилю як її невід'ємної частини, важливим є вивчення мовної норми та її порушення, адже через особливості її дотримання чи порушення прозирають риси ідіостилю та проявляється мовна особистість автора.

Усі літературні мови мають власні норми, які є необхідною умовою їхнього існування. “Різні вчені трактують це поняття по-різному: як історично сформовану модель, як інваріантний елемент мовної системи, як щось правильне або ідеальне” [18, с. 170].

Мовна норма – одне з ключових понять у стилістиці, оскільки вона слугує основою для визначення варіантності мовних одиниць, аналізу стилістично маркованих елементів і встановлення меж стилю. У лінгвістиці під нормою зазвичай мають на увазі письмовий варіант літературної мови та частково її усний різновид.

Це поняття є багатограним і поділяється на кілька видів. Науковці розрізняють загальномовну, літературну, стильову та стилістичну норми. Основна функція мовної норми – впорядкування мови та забезпечення її загальної обов'язковості. Головними її рисами є традиційність, гнучка стабільність, зумовлена змінами в культурно-історичних умовах розвитку літературної мови, а також варіантність.

Серед соціальних чинників, які визначають перспективи використання та розвитку мови, виділяють засвоєння мовцями таких якостей, як нормативність, правильність, точність, логічність, чистота, простота, виразність, стислість, образність, доречність, етичність, естетичність, милозвучність тощо. “Мовлення окремої особи, певної групи чи всього народу можна оцінювати не лише за цими основними позитивними характеристиками, а й за іншими ознаками. Воно може бути правдивим, продуманим, вмотивованим, переконливим, або ж

непереконливим, правильним чи неправильним, гострим, відвертим, точним чи не зовсім точним, дохідливим чи складним, емоційно-образним чи сухим, логічним або алогічним, виразним чи невиразним, стислим або громіздким, голосним чи тихим тощо” [7, с. 295]. Отже, мовлення як соціально детерміноване явище піддається багатогранній оцінці, що відображає не лише мовні норми, а й унікальні індивідуальні та культурні комунікативні особливості.

Мовна особистість формується та існує в конкретному часопросторі, де актуалізуються певні ідеї, концепти, поняття, значення, смисли, образи, стереотипи та мовна поведінка, характерні для певного періоду та лінгвокультурної спільноти [17, с. 7].

На формування мовної особистості безпосередньо впливають умови життя суспільства, у якому народжується й розвивається індивід, а також його ментальність і свідомість. Мовна особистість охоплює не лише індивідуальні мовні особливості, але й увесь комплекс її ментально-лінгвальних складників. До структурних компонентів мовної особистості належать світоглядний, ціннісний і культурологічний аспекти.

Вибір мовних засобів, які письменник використовує для вираження своєї художньої індивідуальності та світогляду, безпосередньо впливає на формування його художньо-мовного простору. Цей простір створюється засобами індивідуалізованої загальнонародної мови, що зберігається у самому тексті. Однак мова художнього стилю не є просто сукупністю мовних засобів чи набором тропів. Вона виступає як цілісна художня структура, якою керує особистість автора та його світобачення.

Мовознавець Х.І. Дідух підкреслює, що ідіостиль у загальному розумінні – це сукупність глибинних механізмів, за допомогою яких автор створює свій текстовий простір, що відрізняє його від інших письменників. У більш вузькому значенні ідіостиль пов’язується із

системою мовностилістичних засобів, характерних для творчої манери конкретного автора, як мовної особистості [8, с. 2].

Порушення мовної норми в аналізі ідіостилю може бути розглянуте у двох аспектах:

а) свідоме порушення – стилістичний прийом, який використовується автором для підсилення емоційного чи художнього ефекту. Такі відхилення виявляються через застосування діалектизмів, архаїзмів, авторських неологізмів, інверсії синтаксичних конструкцій тощо.

б) несвідоме порушення – результат недостатнього володіння нормою або впливу екстралінгвістичних чинників (наприклад, інтерференції іншої мови).

Свідоме порушення мовної норми може виконувати різні функції, зокрема:

- створення експресивності;
- відображення мовних характеристик персонажів;
- підсилення іронії чи сатири.

1.6. Елітарна мовна особистість у лінгвістичних студіях

Елітарна мовна особистість є однією з центральних категорій у сучасній лінгвістиці, оскільки вона втілює в собі найвищий рівень володіння мовою, унікальний світогляд і глибокий зв'язок із національною та світовою культурою. Елітарна мовна особистість усвідомлено використовує стилістичний арсенал мови, а також реалізує усі авторські інтенції у своїй мові. Цей тип мовної особистості відображає індивідуальні мовні, стилістичні й інтелектуальні риси, які виокремлюють її серед інших комунікативних суб'єктів. Зокрема, дослідження елітарної мовної особистості проводять через епістолярний, художній, публіцистичний та

щоденниковий дискурси - аналізуючи мислення, індивідуальну манеру письма людини тощо.

Критерії, за якими визначають типи мовленнєвої культури, зокрема елітарної, поки що остаточно не сформульовані. На думку В. Карасика, елітарна мовленнєва особистість (ЕМО) вирізняється високою мовною та комунікативною компетентністю, унікальною авторською індивідуальністю, відповідністю етичним і духовним цінностям, а також високою культурою мовлення [12, с. 229]. Це підкреслює важливість вивчення ЕМО з позицій комунікативного, етичного та стилістичного аспектів.

Серед основних характеристик ЕМО виділяють: вільне володіння літературною мовою, здатність створювати тексти різних жанрів, розвинене інтелектуальне мислення, багатий концептуальний світогляд, креативність у текстотворенні та індивідуальні мовні стратегії. ЕМО також притаманна свобода у виборі тем і жанрів, здатність глибоко переробляти почуті чи прочитані тексти, значний активний словниковий запас, майстерне володіння всіма функційними стилями літературної мови, а також вміння адаптувати мовлення до конкретної ситуації, дотримуючись етичних норм і поважаючи аудиторію [24, с. 29]. Загалом елітарність пов'язується із майстерністю мовлення, жанровою різноманітністю, інтелектуальною глибиною та креативністю.

Витоки виокремлення елітарної мовної особистості пов'язані з розвитком теорії мовленнєвої культури. У межах цієї теорії В. Годьдіним та О. Сиротиніною було запропоновано поділ мовленнєвої культури на кілька типів: елітарний, середньо-літературний, літературно-розмовний, фамільярно-розмовний, жаргонний і просторічний. Згодом до цієї класифікації додали ще повнофункційний та неповнофункційний типи.

Інші дослідники в елітарній мовній особистості виокремлюють такі ознаки як досконале розуміння мовної системи та правил літературної

мови, відмінна стилістична та комунікативна підготовка, що гарантує дотримання етичних стандартів спілкування, майстерне використання риторичних технік, уміння створювати тексти будь-якого рівня складності й високий творчий потенціал.

У лінгвістиці елітарна мовна особистість розглядається через її здатність до створення текстів високої культурної, естетичної та інтелектуальної вартості. Вона проявляється у творах, які демонструють не лише багатство мовних засобів, але й глибоку ідеологічну та естетичну наповненість. Як зазначають дослідники, елітарна мовна особистість є репрезентантом елітарного мовлення, яке вирізняється особливою точністю, образністю, милозвучністю та відповідністю мовним нормам. Саме такі характеристики мовлення стають основою формування художнього тексту, де мовна особистість автора, його світогляд та естетичні пріоритети відображаються у виборі мовних засобів.

Мова художнього стилю постає не як сукупність мовних засобів окремих рівнів і не як набір тропів, а як художня цілісність, що функціонує в рамках тексту, яким “диригує” особистість автора.

Т. Космеда наголошує у своїх дослідженнях на тому, що належне володіння мовою означає здатність формувати мовленнєві акти, тексти, дискурси та відтворювати їх під час комунікації. Це розуміє за собою комунікативну поведінку, яка відповідає актуальним лінгво-соціокультурним нормам, реалізується у спілкуванні та відображає рівень різних видів компетентності.

Проаналізувавши теоретичні засади мовної особистості в сучасній лінгвістиці, можна зробити висновок, що це поняття є міждисциплінарним і включає когнітивний, комунікативний, соціокультурний та психологічний аспекти мовлення індивіда. У сучасній лінгвістиці мовна особистість розглядається як активний учасник мовної діяльності, що виражає себе засобами мови згідно зі своїм досвідом, цінностями та світоглядом. Ідіостиль письменника, що є основним компонентом мовної особистості, відображає унікальну мовну перспективу автора, його естетичну позицію та комунікативні наміри, що виявляються у виборі лексики, синтаксичних конструкцій та образних засобів мови.

Розвиток мовної особистості відбувається поступово і передбачає як когнітивну, так і комунікативну діяльність, набуття мовного досвіду, засвоєння мовних норм та вдосконалення мовної інтуїції. Цей процес відбувається під впливом соціокультурного середовища і формується під впливом взаємодії мови та індивідуальної свідомості. Структурна модель мовної особистості включає мовну компетенцію, мовну свідомість, ціннісний і світоглядний рівні, а також інтенціональні та прагматичні параметри, що дає змогу комплексно проаналізувати мовну ідентичність індивіда.

Порушення мовної норми у межах ідіолекту є не просто мовною помилкою, а художнім прийомом, що підкреслює індивідуальність автора та підвищує естетичну якість мови. Такі відхилення від норм слугують маркерами стилістичної оригінальності та цілеспрямованих інтенцій автора. Аналіз елітарної мовної особистості дає можливість простежити, як високий рівень мовної культури, інтелектуальної глибини, естетичного чуття, національної свідомості формує мовне середовище та впливає на загальний розвиток мовної традиції.

Отже, теоретичне осмислення мовної особистості як складного, багаторівневого явища створює методологічне підґрунтя для подальших

досліджень мовної особистості Лесі Українки, а саме в контексті її епістолярної спадщини.

Окремі положення роботи пройшли апробацію на молодіжній науковій конференції “Мовний простір сучасного світу” і будуть опубліковані в збірнику тез.

РОЗДІЛ 2. МОВНА ОСОБИСТІТЬ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

2.1. Загальний рівень мовної компетенції Лесі Українки

Величезна спадщина листів, що залишила по собі Леся Українка, а саме в зібранні творів у 14-ти томах – 11-й (1876-1897), 12-й (1898-1902), 13-й (1903-1907) та 14-й (1907-1913), яскраво репрезентує специфічне мовомислення письменниці, а також підтверджує її талант як елітарної мовної особистості, хоча сама Леся Українка доволі стримано ставилась до цього визначення. За твердженнями Віри Агеєвої, Леся Українка залишила по собі близько тисячі листів, що містять цінні спостереження, аналітичні оцінки та прогностичні висновки. [2, с. 8]. Українська мовознавиця С. Єрмоленко стверджувала, що Леся Українка проявляла свою мовну особистість найяскравіше саме в епістолярному стилі, тобто у своїх листах та щоденниках, з усією повнотою та різноманітністю стільових реєстрів. Вона вміло поєднувала в одному реченні українські народні вислови та французьке усталене словосполучення, польський фразеологізм та латинський вислів [9, с. 155].

Основний епістолярій Лесі Українки - її листи, які вона надсилала особам, що входили до найближчого її оточення - батьки, брати та сестри, Михайло Драгоманов та його родина тощо, а також літературне коло - письменники Іван Франко, Ольга Кобилянська, Василь Стефаник та інші. Завдяки аналізу епістолярію письменниці можна робити дослідження про узуальну та літературну біографію, а також полілінгвізм Лесі Українки.

За спогадами сестри Ольги, Леся Українка написала свій перший лист у шість років, будучи дитиною, — до дядька і тітки Драгоманових. Вивчення її листування дозволяє глибше дослідити мовну біографію письменниці та її полілінгвізм. Багато українських письменників ХІХ століття демонстрували бі- або полілінгвізм через інкорпорацію іншомовних запозичень та кальок. У дискурсі Лесі Українки ми можемо

спостерігати виразний егоцентризм у її запозиченнях, який віддзеркалює впливи сусідніх культур та політичної історії України. Цей феномен можна пояснити за допомогою теорій «напруги» та «відхилення від норми», в яких нетипові мовні форми привертають увагу та порушують загальноприйняті мовні стандарти. У листах письменниці часто зустрічаються запозичення, особливо з польської мови, які стали характерною рисою її стилю. Це також відображає еволюцію мовних характеристик регіону з плином часу.

Леся Українка мала глибоке розуміння польської мови та культури, про що свідчить її широке листування. Вона вільно розмовляла польською мовою, хоча точні обставини її вивчення залишаються незрозумілими. Ймовірно, що вона розвинула свої знання під час проживання в Луцьку та Колодязному завдяки спілкуванню з носіями мови. У листі до Михайла Павлика від 27 березня 1903 року вона зазначала, що володіє достатніми знаннями, щоб читати лекції польською мовою.

Польські мовні елементи присутні у 29 її листах, а саме у листуванні з матір'ю, батьком, Ольгою Кобилянською, Михайлом Драгомановим та іншими. Леся дуже цікавилася польсько-українськими відносинами, про що свідчать її роздуми про візит до Відня у 1891 році. У цей час вона досліджувала поняття «нової ери» у цих відносинах, однак підкреслювала, що укорінена недовіра між двома народами є значною перешкодою для співпраці.

Крім того, Леся Українка перекладала твори видатних польських авторів, таких як Адам Міцкевич, Юліуш Словацький, Болеслав Прус, Генрик Сенкевич та Еліза Ожешко. У своїх листах вона детально описувала свої плани щодо перекладу польської літератури, підтверджуючи як своє високе володіння мовою, так і глибоке захоплення польською культурою.

Письменниця також наводить кальки з польської мови, серед яких фразеологізми та словесні штампи: У Митьки, сина дяді Гриші, був шкарлатин; «марного гроша» не стане; губити з ока; бо я з того не винна; шкода мови; говорити по правді; дати собі раду. Також Леся Українка активно використовує дискурсивні слова та вирази, як-от: по раз перший; як і перше тощо; форми звертань пан, пані.

У листах Лесі Українки полонізми виконують кілька важливих функцій. Письменниця вживає їх для називання польських реалій, посилення зв'язності тексту за допомогою дискурсивних слів та виразів, а також для сприяння спілкуванню через форми етикету. Крім того, полонізми додають тексту образності, створюючи епітети, перифрази та художні засоби. Вони також допомагають передати емоції та експресію через фразеологізми. Леся Українка використовувала ці елементи, щоб розширити коло синонімів і відобразити живу мову українців.

2.2. Комунікативна компетенція Лесі Українки в епістолярному дискурсі

Комунікативна компетенція, що є частиною комунікативної культури, представляє цілу систему характеристик мовної особистості. До неї входить нестандартне, творче мислення, жести та мова тіла, сприйняття комунікативних дій партнера зі спілкування, культуру мовної дії тощо.

До особливостей комунікативної компетенції Лесі Українки як елітарної мовної особистості є володіння декількома мовами, зокрема російською, польською, французькою, німецькою, італійською та англійською. Це дозволило їй налагодити зв'язки з європейськими мислителями та включити українську літературу в ширший світовий культурний ландшафт.

Ще однією рисою комунікативної компетенції письменниці є багатство лексики та стилістична гнучкість. Леся Українка вправно

використовувала архаїзми, неологізми, народну лексику, а також цитати й алюзії з античної літератури та світової класики, завдяки чому її тексти були глибокими та багатограними.

Наприклад, у листах до родини Драгоманових письменниця використовує такі слова як *всею* замість сучасного *всією*, *час* у значенні *година*, *дальші* замість *подальші*, *спішився* замість *поспішав*, *стяга* замість *стежка*, *ростина* замість *рослина*, *поміч* замість *допомога*, *чудно* замість *дивно* тощо, що є безпосередніми архаїзмами.

Леся Українка не лише використовувала, але і створювала неологізми, які використовують в сучасній українській мові, наприклад: *мрія*. Хоч це слово вперше ввів в уживання Михайло Старицький, Леся Українка активно використовувала його як у своїх творах, так і листах, тим самим популяризуючи в українській літературі. Аналогічно й слово “*промінь*” стало загальноживаним після введення письменницею його в українську мову.

У своїх листах Леся Українка часто використовувала жартівливі прізвиська та пестливі форми імен для своїх близьких, створюючи нові слова та форми слів. Свою сестру Ольгу письменниця називала “*Лілея лілейна*”, Ольгу Кобилянську – “*Мій хтосічку*”, а молодшу сестру Ісидору – “*Дроздик*”, “*Дора*”, “*Дроздишко*”, “*Біла Гусь*”, “*Гусиця*” [21].

В умовах інтенсивної русифікації Леся Українка зробила свідомий вибір висловлюватись українською мовою, тим самим зберігаючи та утверджуючи національну ідентичність, що свідчить про ще одну особливість комунікативної компетенції письменниці. Її літературні твори стали актами культурного спротиву і відіграли вирішальну роль в утвердженні української мови в літературній сфері.

Неможливо не відзначити також і комунікацію Лесі Українки - як у її літературних творах, так і в особистому листуванні - випромінює емоційну інтенсивність у поєднанні з сильним почуттям характер, експресивність у

своїх висловлюваннях. Важливо розрізнити експресію та експресивність. Експресія - це зовнішнє посилення виразності мовних засобів, тоді як експресивність пов'язана з емоціями та оцінками мовця, що підсилюють значення слова. Розрізняють два види експресивності: власне експресивність, яка притаманна самому слову, і приєднана експресивність, яка реалізується в конкретному контексті. Листи Лесі Українки демонструють обидва типи, стилістично марковані слова набувають нових відтінків значення залежно від ситуації.

Експресивність підтримується не лише лексикою, а й граматичними, фонетичними та стилістичними елементами, такими як афікси, алітерації та метафори. Емоційна оцінка є ще одним ключовим компонентом, що відображає суб'єктивне ставлення мовця і проявляється через інтонацію, прикметники, інтенсифікатори та афективну лексику. У листах письменниці помітна тенденція до переходу від нейтральних до негативних оцінок, що посилює експресивність її висловлювань.

Експресивність мовлення у Лесі Українки досягається за допомогою:

а) структурних та мовних засобів, які включають семантику, звукову структуру, наголос, інтонацію, афікси, частки та порядок слів. Наприклад: “На таких просторах дорікати не годиться, треба а ргіогі думати, що, певне ж, єсть поважні причини, коли ти не могла обізватись навіть на такий лист, який був мій остатній.” [28, лист 35].

б) введенню у мовлення неологізмів, утворених шляхом контамінації. Наприклад: “*З твоїм виїздом виїхала від нас і погода: другий день безперестанку йде сніг, не снігодоц, а таки сніг, як слід, аж кіпаріси погнулись під важким «навісом», наче поліські сосни.*” [28, лист 44] «Снігодоц» - авторський неологізм;

в) використання стилістичних прийомів, таких як повтор, ампліфікація, антитеза, оксюморон, риторичні питання та інші. Наприклад: “*Що ж Вам написати про своє життя? воно похоже на піскові часи,*

сиплеться та й сиплеться собі, досить монотонно.” [28, лист 54] – повтор слова “сиплеться” посилює емоційність, вжито риторичне запитання;

г) тропів, таких як метафора, гіпербола, епітет, усталений вираз та інші, є літературними прийомами, що використовуються для творчої передачі змісту. Наприклад: “Я люблю im Klaren stehen, а всякого «замилування очей» ненавижу.” - фразеологізм «замилування очей».

2.3. Автокомунікація як простір самовираження і рефлексії

Автокомунікація в епістолярній спадщині Лесі Українки стає ключовим елементом в її внутрішньому діалозі формату “Я-Я”, конструюванні власної мовної ідентичності, формуванні світогляду та постає певним механізмом мовної ідентифікації. Письменниця використовує такі форми автокомунікативної стратегії як внутрішній діалог, емоційно-оцінні вислови, експресивні конструкції, які послуговують як для впорядкування власних думок, так і для глибшого самопізнання, також авторка використовує інтертекстуальні компоненти, зокрема цитати, алюзії тощо. Автокомунікація, або автоадресованість, в епістолярній спадщині Лесі Українки представлена внутрішніми роздумами оповідачки:

“...Смутна новина мене дуже-дуже засмутила. Перше я мало не заплакала, потім розізлилась чогось страшенно, а потім на мене напав якийсь дух упорства і я наважила сьогодні писати, як можтиму, цілий день, і взагалі — робитиму вдвоє тепер!...” [27, лист 27].

Хоча більшість листів Лесі Українки адресовані конкретним особам, у них можна простежити використання епістолярного жанру як засобу для саморефлексії та внутрішнього діалогу, що і є формою автокомунікації:

“Я думаю, що не минути мені ножа чі то кацапського, чі то німецького (мама каже, що зімою поїду до Відня), а вже бо мені так не минеться.” [27, лист 36].

Однією із яскравих ознак автокомунікації в листах Лесі Українки є використання риторичних запитань, які створюють ефект внутрішнього монологу: “Отака думка мене дуже мучить, і надто б я хотіла, щоб се було неправда, та вже при тому хотіла б знати причину, для чого справді ніхто мені віри не дотримав? Чі то я так-таки зовсім не варта того?” [27, лист 36].

В контексті автокомунікації Леся Українка також використовує інтертекстуальні елементи як засіб самовираження, зокрема:

– цитати: “Скажи мне, кудесник, любимец богов, что сбудется в жизни со мною?” - О. Пушкін “Песнь о Вещем Олеге”

– алюзії з античної літератури: Образ Сізіфа з’являється у листі до Гната Хоткевича від 9 березня 1907 року. Там Леся Українка розмірковує про комічний елемент у міфі про Сізіфа, який безкінечно котить камінь на гору. Вона зазначає: “є й комічний елемент в образі того злощасного Сізіфа, що тягне свою фатальну каменюку...” В листі до брата Михайла від 12 грудня 1893 року письменниця згадує Орфея. Із ним вона порівнює Миколу Лисенка “Орфеєм”, підкреслюючи його музичний талант: “Справа Циклопа з Орфеєм розійшлася, як заячий жир...”

Висловлювання Лесі Українки розкривають її мовну особистість, підкреслюючи силу волі, стійкість та здатність до рефлексії. Самокомунікація в її листах слугує не лише особистісному самовираженню, а й відіграє значну роль у самоствердженні та самопрезентації в контексті її листування.

2.4. Лексико-семантичні й образні доміанти епістолярного ідіостилю

Мовне багатство листів Лесі Українки відображає її глибоке розуміння різних письмових форм, літературних стилів, розмовної мови та фольклорних традицій, демонструючи її виняткову мовну майстерність. Її листування органічно поєднує у собі розмовні вирази з елементами

наукової термінології. Хоча вона не брала безпосередньої участі в лінгвістичних дискусіях, її мовна практика свідчить про тверду прихильність до літературних норм, поширених у її час.

У її мові можна чітко відзначити полонізми, які умовно поділяються на декілька груп. Помітним аспектом полонізмів є їхня присутність у загальноповсякденній лексиці, особливо в словах, пов'язаних із міжособистісними стосунками. Переважно це дієслова, іменники трапляються дещо рідше. Багато полонізмів у повсякденній мові помітні в листах до матері Лесі Українки, зокрема такі терміни, як «зважувати» (zważyć - зважувати), «керувати» (wykierować - спрямовувати або виховувати), «упорядковувати» (urządzać - влаштовувати). Наприклад, вона пише: «Отже, ви подивіться на моє становище», «Тим часом я керую собою», а також «Тим часом я роблю себе якщо не професором, то яскравим стовпом нашої літератури». Вона також зауважує: «Вона зараз метушиться, керує дитячими ювілеями». Включення цих полонізмів до її листів свідчить про українсько-польську двомовність поетеси. Ця двомовність, ймовірно, процвітала в родинному середовищі Косачів, оскільки Леся була занурена в нього з дитинства, що призвело до природної інкорпорації полонізмів у її мову.

Сама Леся Українка пише, що не варто питати, хто переможе — який діалект, бо літературна мова має постати з усіх діалектів разом, без примусу, сварок і суперечок. Авторка стверджує, що сама вона не є впертим лінгвістом, щоб так категорично відстоювати певну мову, проте її розуміють всі добрі люди – і на Галичині, і по всій Україні.

Характерним для епістолярного стилю Лесі Українки є використання “волинізмів”. Хоч і українській діалектології і немає конкретного визначення цьому терміну, проте на думку діалектолога В. Покальчука, саме цим словом можна найкраще описати використання у листах та

творах Лесі Українки лексичних діалектизмів, притаманних регіону Волині.

Наприклад, у листах до брата Михайла письменниця використовує такі специфічні лексичні, фонетичні та морфологічні особливості, характерні для волинського, галицького, буковинського діалекту:

- “писатиму більш, якщо ні, то, значить, — «кебети не маю!»” - кебета — діалектне слово, що означає розум, здібність

- Ви немов соромитесь трохи за сі вірші - слово “сі” є характерним для галицького або буковинського діалекту

- “Хтось дає одсіч Єфремову за когось” - використання "одсіч" є діалектною рисою Полісся

До лексичних особливостей епістолярної спадщини Лесі Українки також можна зарахувати використання запозичених слів з інших мов. Найпоширенішими іншомовними лексичними елементами в листах Лесі Українки були латинізми та грецизми: (*іритуватись, категорія, логіка, ідея, теорія, система, метод*), які письменниця вживала в науковому та філософському контекст; германізми (переважно німецького походження), як от *шпиталь, культура, редакція* – часто використовувалися у професійних і суспільно-політичних контекстах. Окрім того, нерідко Леся Українка вживала запозичені слова щодо своїх близьких, наприклад, Ольгу Кобилянську вона називала німецьким Wunderblume (нічна красуня), або варваризми з латини: *horribile dictu*; італійські запозичення: *garissima*; французькі запозичення: *революція, поезія, натура, сентиментальний* – відображають вплив французької культури та літератури. Леся Українка також використовує варваризми із французької: *спасибі за поздоровлення і бажання, ти ж «Mascotte» (талісман, оберіг)*; польські елементи: *пан, пані, уряд, базграння* – запозичення з польської, що вкоренилися в українській мові.

Окрім вище наведених прикладів, в епістолярній спадщині Лесі Українки простежуються запозичення з болгарської: “Приїжджайте, мої меченца!” “Цілую тебе і мечки, малката і голямата!” (меченца - зменшина форма від мечка - “ведмедиця” мечка - “ведмедиця”, малката є формою від малък - “малий” або “менший”, голямата - “велика”) , російської , які використовувались нею здебільшого в офіційно-адміністративному контексті або в критиці російської влади.

Леся Українка цілеспрямовано використовувала запозичення у своїй творчості з кількома ключовими цілями. По-перше, для досягнення точності висловлювання, особливо в межах наукових та філософських дискусій. По-друге, для створення іронії чи сатири, особливо в контексті політичних та соціальних питань. По-третє, заради впровадження європейського впливу, тим самим підкреслюючи свою культурну та мовну витонченість. Цей свідомий вибір відображає прагнення письменниці поглибити ясність її письма.

2.5. Стилiстичнi маркери особистого письма: жанрово-функцiйнi та психолiнгвiстичнi аспекти мовного самовираження в листах

Леся Українка була відома своїм глибоким інтелектуалізмом та філософськими роздумами. Її твори та листи вирізняються складною синтаксичною структурою, багатою символікою та ґрунтовним аналізом життєвих явищ. В епістолярній спадщині письменниця використовувала філософські афоризми, риторичні запитання, латинські вислови тощо: *“Як бачите, я не складаю своєї останньої зброї...”*, *“біс біду перебуде, одна мине, друга буде!”*, *“нема в світі правди, як тільки в Бозі та в мені”*, *“І за що стільки людей гине?”*, *“Fiat lux!”* (лат. *“Хай буде світло!”*).

Філософічність її стилю свідчить про її схильність до самоаналізу та прагнення осмислити сенс життя, свободу, людську гідність.

Іронією та сарказмом у творах Лесі Українки послуговується не лише як засобом художньої виразності, а й психологічним захистом від життєвих труднощів та соціальних викликів: *«Не кажи “гоц”, поки не перескочиш»*. *Чи хутко ж буде вже тее “гоц”?»*; *«О, тепер я вже “націоналістка”! Чудово!»*.

Іронія дозволяє письменниці дистанціюватися від проблем і водночас представити критичний погляд на соціальні явища.

Листи Лесі Українки часто відображають щирість і довіру, особливо коли вона звертається до своїх близьких друзів. Вони містять теплі звертання, емоційно забарвлені епітети та метафори: *«Моя люба мамочко, так хочеться до тебе...»*; *«Серце моє радіє, коли бачу світло в твоїх очах»*; *«Моє щире вітання і поцілунки дядині, Ліді і всім нашим»*; *«Нема дня, щоб я не думала про Вас, і горить моє серце, що я не знаю, як живе, що думає мій хтосічок, мій дорогий, моя Wunderblume.»*

Ці цитати розкривають її прагнення до сімейної підтримки та близькості, що є ключовим аспектом психологічного профілю письменниці.

Мовний стиль Лесі Українки є не лише засобом художнього вираження, а й відображенням її психологічного стану. Він поєднує емоційність, філософічність, іронію, інтимність і рішучість, що дозволяє глибше зрозуміти її внутрішній світ.

На основі аналізу біографії та листів Лесі Українки крізь призму теорії акцентуацій мовознавиця Папіш Віталія у своїй статті “Психологічні акценти мовного портретування Лесі Українки” висуває гіпотезу, що їй були притаманні риси істероїдної акцентуації. Людям із таким типом особистості притаманні наполегливість, ініціативність, комунікабельність, активна життєва позиція. Вони займаються популярними хобі, які можуть легко змінювати на ходу. У наукових працях цей тип особистості трактується по-різному: як психопатія (А. Личко), невроз (Б. Карвасарський) або просто як демонстративність (К. Леонгард). Істерію часто пов'язують з егоцентризмом і прагненням до уваги, що охоплює як негативні, так і позитивні риси [23 с. 275].

Позитивні риси включають талант, виконавські здібності, ерудицію, почуття ритму, любов до музики і талант оповідача. І навпаки, негативні риси можуть включати перепади настрою, страх критики та схильність до фантазування. Леся Українка з юних років виявляла «багато талантів», включаючи поезію, музику, живопис, вишивку і театр. Її мовна свідомість і творчість відображають характеристики істеричної особистості.

Мовний стиль Лесі Українки характеризується перш за все емоційною експресивністю. Її висловлювання часто передають внутрішню напругу та яскраве емоційне забарвлення, відображаючи її життєві випробування та боротьбу з хворобою. В особистих листах можна знайти приклади використання експресивної лексики, вигуків, інотаційних конструкцій для кращого вираження своїх почуттів та підсилення емоційного ефекту на адресата: «*Ой, якби ж то!*», «*Боже мій!*», «*Ой,*

кінчаю!» «ну їх!»; «страшенно», «жахливо», «надзвичайно» «скучногато»; «Та я ж хіба не знаю, що таке доля!», «Боже мій, якби я була з Вами!»

Емоційність її стилю виражає її переживання і впливає на адресата, створюючи форму спілкування, яка спонукає до роздумів і співпереживання.

2.6. Хронолінгвістичний аналіз: динаміка мовного стилю в епістолярії Лесі Українки

Для простеження мовної динаміки та еволюції стилю в епістолярній спадщині Лесі Українки та подальшого аналізу варто розподілити листи за хронологічною періодизацією. У ранньому листуванні, 1876–1897 років домінує родинно-побутовий стиль і формується первинна мовна модель.

Листи цього періоду відзначаються переважанням розмовної мови, демонструючи типові риси неофіційного дискурсу, такі як емоційна експресія, прості структури речень, часте використання вигуків, а також питальних та окличних речень:

“Чі не позрубували там білих дерев, що росли біля тої землі? Коли позрубували, то дуже шкода.”

“Певне, назначать яку-небудь довжелезну курацію, а може, знов у ліжку покладуть на довгий час, а вже мені так не минеться!”

“Як ти думаєш, чи підійметься? Гей, навряд — не такий то камінь!..”

У ці роки письменниця активно займається розвитком власної унікальної мовної ідентичності, де співіснують українська та російська мови, головним чином завдяки двомовному освітньому та побутовому середовищу. Вибір мови часто залежить від адресата, що свідчить про ранні випадки перемикання кодів на цьому етапі.

Словниковий запас переважно обертається навколо сімейних і побутових тем, а теми зосереджені на освіті, здоров'ї та літературних

інтересах. Варто зазначити, що спостерігається нестабільність мовних норм, про що свідчить використання форм з різних мовних систем і варіативність флексій: *“Тим часом живу тут ще як вільна людина, розглядаюся по Відні, хожу до театру і нічогосінько не роблю, отак собі «à la touriste».”*

У період становлення та активної діяльності (1898–1907) епістолярію Лесі Українки характерні розширення функціональних стилів та активізація термінологічного шару.

Листи цього періоду демонструють значну диверсифікацію як за функціями, так і за стилем мовлення. Окрім інтимно-побутового тону, з'являються елементи публіцистичного, наукового, полемічного та офіційно-ділового спілкування, особливо в листуванні з інтелектуалами та лідерами українського національного руху, наприклад, з І. Франком, М. Коцюбинським, О. Кобилянською, М. Павликом, К. Квіткою та іншими. *“Ще перед Великоднем отримала я від п. Чернявського запросини до участі в Вашому чернігівському збірнику, та через дуже прикрий стан свого здоров'я не могла тоді ні віршів переписати, ні навіть на листа, як годиться, відповісти.”* [28, лист 176].

Дедалі більшого поширення набуває інтелектуально забарвлена лексика, а також термінологія, пов'язана з філософією, політикою, соціологією. У тексті зустрічаються різноманітні слова та фрази з європейських мов (французької, німецької, польської), які використовуються для цитат, вставок або як частина міжмовного коду.

З точки зору синтаксису помітний зсув у бік складних підрядних конструкцій, покращення логічної організації тексту та сильніший акцент на аргументації: *“Ти добре зробила, що не дотримала заміру скривати час твого весілля до остатньої години, бо я таки справді мушу собі сукню пошити хоч яку-небудь, та білу, бо я не хочу бути в чорному на твоєму*

весілли, а в кольоровому я просто якось не в стані бачити себе тепер, та в мене навіть і нема нічого кольорового тепер.” [28, лист 181].

Стиль демонструє більшу дискурсивну гнучкість, дозволяючи варіювати тон залежно від аудиторії - від академічного до іронічного чи саркастичного.

Період 1908–1913 років можна охарактеризувати як інтелектуалізацію мовлення і стильову витонченість епістолярної спадщини Лесі Українки.

Епістолярна комунікація стає більш концептуально складною, а реципієнт демонструє розвинену мовну та культурну компетенцію, а також високий рівень саморефлексії та філософських роздумів, в цей же час у листах виразно артикулюються ідеї національного визволення й емансипаційного жіночого руху.

З точки зору синтаксичної структури, спостерігається тенденція до довгих речень, які часто ускладнюються вставними реченнями, парентетичними фразами та стилістично виразними виразами. Ці елементи сприяють семантичній гнучкості та емоційній експресії у листах Лесі Українки: *“Професор її рівняв до квітки, а як та квітка стратила для нього свої чари, то він, влегшаючи свою душу сповідею, роз плескав про її пригоду з ним Володимирові, знаючи добре його «стіль», забувши, що Вол[одимир] зовсім чужий для Зої і що, може, вона зовсім не хотіла сповідатись перед цїніком Вол[одимиром] в своїх інтимних справах, хоч вона і «легка»”*. [29, лист 202].

Варто зазначити, що ідіостиль Лесі Українки на цьому етапі характеризується підвищеною афористичністю, частим використанням метафор, символів, алюзій, що функціонують як когнітивні маркери концептуалізації досвіду. У листах до Ольги Кобилянської, зокрема, виявляється прагнення до емоційної глибини, внутрішньої щирості та

риторичної витонченості: *“Мені здається, що цвіт папороті, якби він був, то був би до Вас подібний.”* [28, лист 155].

У лексичному аспекті зберігається тенденція до термінологічного збагачення, однак домінує емоційно-оцінна лексика з елементами суб’єктивної модальності. Стилiстична палiтра охоплює iнтимно-особистiснi, iнтелектуально-аналiтичнi та культурно-рефлексивнi тони, що свiдчить про багаторiвневу реалiзацiю мовної особистостi письменницi.

Функцiонально дискурс цього перiоду поєднує характеристики приватного листування з рисами фiлософського есеїзму та автобiографiчної сповiдi, що дозволяє говорити про синтез кiлькох стилiстичних регiстрiв в одному тексті. Така мовна багатовекторнiсть є виявом не лише жанрової гнучкостi, а й особистiсної та професiйної зрiлостi авторки.

Мовна динамiка та стилiстична еволюцiя, дослiджена в листах Лесi Українки, демонструє послiдовний розвиток її мовної особистостi. Цю еволюцiю можна простежити вiд її раннiх листiв, що вiдображають родинно-побутовий дискурс, який характеризується розмовними рисами, до перiоду становлення, позначеного значною функцiональною та стилiстичною диверсифiкацiєю. Зрештою, її творчiсть досягає зрiлої стадiї, яка характеризується бiльш iнтелектуальним мовленням, афористичною виразнiстю та розширеним лексичним i синтаксичним репертуаром.

У цей зрiлий перiод та останнi роки (1913-1914) вiдбувається синтез iнтимних та особистих тем iз соцiальними та фiлософськими дискурсами. Цей синтез свiдчить про глибокий рiвень мовної рефлексiї та стилiстичної витонченостi, пiдкреслюючи багатограннiсть i зрiлiсть мовної особистостi Лесi Українки.

Грунтовний аналіз епістолярію Лесі Українки показує, що її мовна особистість є складним і багатогранним явищем. У ній органічно поєднуються високий рівень загальної мовної культури з виразними елементами індивідуального стилю. Листи письменниці не лише демонструють її глибоку мовну інтуїцію, а й високу комунікативну компетентність. Це проявляється в її здатності адаптувати мову відповідно до різних чинників, зокрема контексту, власних намірів, соціального статусу адресата та конкретних прагматичних цілей.

Комунікативний стиль Лесі Українки балансує між дотриманням мовних норм та індивідуальним самовираженням, сприяючи її унікальній мовній ідентичності як елітарної постаті в царині використання мови.

Особливу увагу варто приділити феномену автокомунікації, що виражається у листах Лесі Українки як форма інтроспективної практики. Цей внутрішній діалог спрямований на вирішення екзистенційних, етичних, естетичних та національно-ідеологічних проблем. Психолінгвістичні характеристики її письма засвідчують високий рівень рефлексивності, емпатії, емоційної насиченості та психічної напруги. Ці риси сприяють глибшому розумінню мовної творчості як психічного процесу. Листування авторки має особливе значення для вивчення мовного самовираження, особистісної самоідентифікації та внутрішньої свободи творчої особистості.

З лексичної та семантичної точок зору, листи Лесі Українки переважно досліджують такі поняття, як інтелектуальна автономія, духовний опір, національна ідентичність, жіночність та мистецтво. Ці теми відображають її особистий досвід, переконання та світогляд.

Стилістичні елементи вирізняються багатим розмаїттям мовних реєстрів і жанрів, включаючи інтимні, філософські, публіцистичні та літературні форми. Таке розмаїття зумовлює поєднання емоційного та раціонального компонентів.

Використовуючи комбінований жанрово-функціональний та психолінгвістичний підхід, ми можемо розглядати особисті листи як простір для вираження інтелектуальних та емоційних переживань. Це дозволяє спостерігати когнітивні мовленнєві моделі, особисту риторичку та способи самореалізації.

Хронолінгвістичний аналіз виявляє чітку еволюцію в стилістичному розвитку листів Лесі Українки. На ранніх етапах її листування зосереджене переважно на особистих темах, емоційній відкритості та повсякденній мові. Однак у пізніших листах помітне зростання інтелектуальної та концептуальної глибини, тематичного розмаїття (включно з національними питаннями, європейським літературним ландшафтом та філософськими дискусіями), структурної складності та стилістичної варіативності.

Отже, мовна особистість Лесі Українки в її листуванні відображає високий рівень комунікативної, мовної та культурної компетенції. Її епістолярій слугує цінним матеріалом для широкого лінгвістичного аналізу, що інтегрує психолінгвістичні, соціолінгвістичні, стилістичні та ідіоматичні аспекти. Такий комплексний підхід дозволяє нам представити її як елітну, інтелектуально розвинену та дискурсивно адаптивну мовну особистість.

ВИСНОВКИ

У цій дипломній роботі було досліджено мовну особистість Лесі Українки, комунікативні стратегії та когнітивно-ціннісне наповнення мовної поведінки в епістолярному дискурсі. Комплексний аналіз її щоденникових записів дозволив простежити динаміку еволюції ідіостилю у різні періоди життя письменниці. Мовна особистість Лесі Українки є наочним прикладом елітарного типу, що сформувався на перетині європейських інтелектуальних традицій і українського культурно-національного підґрунтя, а загальна мовна компетенція письменниці є безумовно високою.

Комунікативна компетенція Лесі Українки проявляється в її точності мовлення, почутті стилю та вмінні добирати відповідні мовні засоби залежно від контексту спілкування. Її листи до різних адресатів - родини, друзів, однодумців, видавців, колег - демонструють широкий спектр комунікативних стратегій, від інтимної та чутливої мови до енергійних інтелектуальних дискусій. Вона вміло використовує риторичні фігури, цитати та алюзії як частину свого діалогу з адресатом.

Варто звернути увагу на автокомунікативну функцію мовлення Лесі Українки. Її щоденникові записи та листи-роздуми виявляють помітну внутрішню адресацію, в якій осмислюються події, емоції, хвороби та творчість, часто спрямовані на саму себе. Ця форма самовираження не лише документує її досвід, а й перетворює його на культурний артефакт, підкреслюючи глибину її мовної свідомості.

Лексичні характеристики письма Лесі Українки підкреслюють багатство, гнучкість і точність її мовних засобів. У її листах і щоденниках переважає інтелектуальна лексика та абстрактні іменники, вона часто використовує фразеологізми та іншомовні слова (зокрема із французької, німецької, латинської мови). Таке використання не лише слугує стилістичною особливістю, але й вказує на її культурну приналежність.

У щоденникових записах Леся Українка поєднує епістолярний, публіцистичний, художній та науковий стилі. Вона використовує метафори, персоніфікації, порівняння та риторичні запитання, створюючи емоційно виразну та глибоко змістовну промову.

Практична частина дипломної роботи демонструє, що мовна особистість Лесі Українки глибоко інтегрована у соціокультурний, політичний та філософський контексти її часу. Її мова не лише віддзеркалює інтелектуальні виклики доби модернізму, а й репрезентує складну систему значень, у якій переплітається особисте й колективне, а індивідуальна творчість пов'язана з національним самоствердженням. Мовні практики Лесі Українки слугують не лише засобом комунікації, а і засобом культурного, феміністичного та ідеологічного самовираження. За допомогою мови вона структурує свою внутрішню реальність, водночас вступаючи в діалог з європейською гуманістичною традицією, прагнучи інтегрувати український голос у ширший загальноєвропейський культурний ландшафт. Її мова стає простором для саморефлексії, національного спротиву, естетичного новаторства та пошуку ідентичності жінки-інтелектуалки в умовах колоніального тиску.

Дослідження та аналіз мовної особистості Лесі Українки на основі її епістолярної спадщини дозволило окреслити основні риси її стилю та всебічно зрозуміти її мовну поведінку. Цей аналіз відкриває нові можливості для міждисциплінарного дослідження її творчості, зокрема з лінгвістичної, культурологічної, феміністичної та філософської точок зору. Отримані результати свідчать, що мовна особистість Лесі Українки є не лише предметом аналізу, а й феноменом, який може привести до нових підходів у розумінні ролі мови як простору свободи, опору та інтелектуальної еволюції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Агеєва В. Епістолярна спадщина Лесі Українки: листи як фрагменти творчої біографії / Віра Агеєва // Жіночий простір: феміністичний дискурс українського модернізму. К. : Факт, 2003. С. 141–157.
2. Агеєва В. «Я обізвуся до них...» [Передмова]. Леся Українка. Листи 1876-1897. Київ : Комора, 2016. С. 7–27.
3. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Вид. центр "Акад.", 2004. 344 с.
4. Богдан С. Епістолярні діалоги Лесі Українки як джерело реконструкції стереотипів міжособистісної комунікації та образів комунікантів: Агатангел Кримський. Леся Українка і сучасність: Збірник наукових праць. Луцьк : Вежа, 2008. Т. 4, кн. 2. С. 315–337.
5. Богін Г. Модель мовної особистості у її співвідношенні до текстів : автореф. дис. дра філол. наук. Львів, 1984. 31 с.
6. Бондаренко Н. Норми української літературної мови в курсі старшої школи. Українська мова і література в школі. 2018. № 3. С. 8–13.
URL: https://lib.iitta.gov.ua/714004/1/Бондаренко_Норми.pdf
7. Дзюбишина-Мельник Н. Суржик і суржикізми: стилістичні ресурси. Наукові записки. 2010. Т. 111. Філол. науки. С. 16–20.
8. Дідух Х. Ідіостиль як відображення авторської картини світу. Філологічні науки/2. Риторика і стилістика. 2012. № 15. URL: https://www.rusnauka.com/15_NNM_2012/Philologia/2_111114.doc.htm (дата звернення: 14.05.2025).
9. Єрмоленко С. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови). Київ : Довіра, 1999. 431 с.
10. Голуб Н. Риторика у вищій школі : монографія. Черкаси : Брама-Україна, 2008. 400 с.

11. Загнітко А. Мовна особистість в епістолярному дискурсі: типологія лінгвоіндивідуацій і лінгвоіндивідуалізацій. Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах. 2016. № 33. С. 58–71.
12. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград: Перемена, 2002. 447 с.
13. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. М. : Наука, 1987. 264 с.
14. Космеда Т. Мовна спроможність, комунікативна компетенція, мовна особистість як проблемні питання сучасного українського мовознавства. Лінгвістична палітра : Харків, 2009. С. 129–140.
15. Космеда Т., Ковалевська О. Егоцентризм запозичень у листах Лесі Українки: вербалізація польської лінгвокультури. *Slavia orientalis*. 2021. Т. LXX. № 4. С. 875-890.
16. Космеда Т. Лінгвокреативність Лесі Українки в її еґо-текстах (на матеріалі епістолярію поетеси (1870–1890) та її роздумів про листи в художніх текстах). *Roczniki Humanistyczne. Słowianoznawstwo*. Lublin, 2018. Zeszyt 66/7, s. 89-107.
17. Мацько Л. Мовна особистість А. Малишка як лінгвокультурологічний феномен. *Культура слова*. 2013. Вип. 78. С. 7–11.
18. Мацько Л., Сидоренко О., Мацько О. Стилїстика української мови : підручник / ред. Л. Мацько. Київ : Вища шк., 2003. 463 с.
19. Мацько Л. Аспекти мовної особистості у перспекції педагогічного дискурсу. *Дивослово*. 2006. № 7. С. 2-4.
20. Мірошніченко Л. П. Над рукописами Лесі Українки. Нариси з психології творчості та текстології. Київ, 2001. 264 с.
21. Неймовірні українки. Сестри Лариси Косач. *Zolochiv.net*. URL: <https://zolochiv.net/neymovirni-ukrainky-sestry-larysy-kosach-video/> (дата звернення: 01.05.2025).

22. Папіш В. Багатоаспектне дослідження мовної особистості: актуалізація психолінгвістичних параметрів. *Slavia orientalis*. 2022. Т. LXXI. № 4. С. 835–849.
23. Папіш В. Психологічні акценти мовного портретування Лесі Українки. *UCRAINICA X SOUČASNÁ UKRAJINISTIKA PROBLÉMY JAZYKA, LITERATURY A KULTURY*. 2023. С. 273–279.
24. Санченко Є. М. Елітарна мовна особистість: від діалектних витоків до літературної мови: дис. канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова». Луганськ, 2009. 185 с.
25. Сотников А. Складові компоненти мовної особистості в контексті міжкультурної комунікації. *Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи*. 2012. С. 267–271.
26. Шуліченко Т. Мовна особистість автора VS мовна особистість персонажа: ідентичність чи розрізнення. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Т. 34 (73), № 3. С. 66–70.
27. Українка Л. Повне академічне зібрання творів: у 14 томах. Том 11. *Листи. 1876–1896* / ред. О. Полюхович. Луцьк : Вол. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2021. 600 с.
28. Українка Л. Повне академічне зібрання творів: у 14 томах. Том 12. *1897–1901* / ред. О. Полюхович. Луцьк : Вол. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2021. 608 с.
29. Українка Л. Повне академічне зібрання творів: у 14 томах. Том 13. *Листи. 1902–1906* / ред. Ю. Громик. Луцьк : Вол. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2021. 616 с.
30. Українка Л. Повне академічне зібрання творів: у 14 томах. Том 14. *Листи. 1907–1913* / ред. С. Романов. Луцьк : Вол. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2021. 616 с.

31. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ : Либідь, 2001. 224 с.
32. Федотова М. А. К вопросу о разграничении понятий идиостиль и идиолект языковой личности. *Записки з романо-германської філології*. 2013. Вип. 1. С. 220–226. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zrgf_2013_1_30 (дата звернення: 25.05.2025).